

BJURÅKERS KYRKOGRÅD

Kulturhistorisk inventering

Bjuråkers kyrkogård
Bjuråkers socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2014–2015

Daniel Olsson

BJURÅKERS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk inventering

Bjuråkers kyrkogård
Bjuråkers socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2014–2015

Rapport 2016:20
Daniel Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2016

Omslagsbild: Den äldre delen av Bjuråkers kyrkogård från sydöst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2014-10-03.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte och metod	6
Begrepp	6
Historik	7
Kyrkogårdens övergripande struktur	10
Omgårdning	10
Entréer	10
Kvartersindelning och gångsystem	10
Vegetation	11
Byggnader på och i anslutning till begravningsplatsen	11
Kulturhistoriskt värde och bevarande	12
Kvartersvis inventering	13
Kvarter 1	13
Kvarter 2	15
Kvarter 3	17
Kvarter 4-6	18
Kvarter 7	19
Kvarter 8-13	20
Minneslunden	21
Askgravplatsen	22
Särskilt utvalda gravvårdar med kulturhistoriskt värde	23
Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer	23
Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning	23
Gravvårdar av person- eller lokalhistoriskt intresse	24
Gravvårdar som bidrar påtagligt till ett miljöskapande värde	24
Kulturhistoriskt värde och bevarande	24
Källor	25
Tryckta källor	25
Otryckta källor	25
Internet	25
Informanter	25

Bilaga: Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Figur 1. Utdrag ur cX-kartan med Bjuråkers placering i länet (nederst) samt kyrkogårdens läge i Bjuråkers kyrkby (överst). Kyrkogården är på den övre kartan markerad med en röd linje.

Figur 2. Kyrkogårdens äldsta del, nuvarande kvarter 2, närmast kyrkan och klockstapel. Foto från sydost, Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-12.

SAMMANFATTNING

Under hösten 2014 har Länsmuseet Gävleborg genomfört en inventering av Bjuråkers kyrkogård på uppdrag av Bjuråker-Norrbo församling. Inventeringen har omfattat genomgång av det arkivmaterial om kyrkogården som finns hos församlingen, Länsmuseet Gävleborg och Bjuråkers hembygdsförening samt genomgång av tillgänglig litteratur. På kyrkogården gjordes först en översiktlig dokumentation och kulturhistorisk värdering av begravningsplatsens olika delar. Därefter har en inventering av enskilda gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde utförts. Riktlinjer för bevarande och urval beskrivs närmare i denna rapport.

Inventeringen har utgått från kyrkogårdens nuvarande kvartersindelning. Gravvårdar tillkomna efter 1970 har endast i undantagsfall tagits med i denna inventering. Samtliga gravvårdar som pekats ut är belägna på kyrkogårdens äldsta del, dvs närmast kyrkobyggnaden. Dessa gravvårdar omfattar allt från enkla gravvårdar i form av träkors eller små gravstenar till stora familjegravar med påkostade omgärdningar och tidstypiska stora gravvårdar. De äldre välbevarade gravvårdarna ligger huvudsakligen i ytterkanten på kyrkogårdens äldsta del samt söder om kyrkan. Kyrkogården präglas även av gravvårdar med koppling till bruken i Hedvigsfors och Strömbacka i Bjuråkers socken. För ytterligare uppgifter om kyrkomiljöns karaktär hänvisas till karaktäriseringen i vård- och underhållsplanen från 2004.

INLEDNING

En kyrkogård kan berätta väldigt mycket om den trakt och den bygd där den är belägen. Kyrkogårdens struktur och uppbyggnad ger en bild av begravningsplatsens ålder och de ideal som präglade kyrkogården när den fick sin nuvarande form. Antalet vårdar och deras utformning avspeglar socknens storlek och vilka befolkningskategorier som funnits i trakten. De vanligt förekommande titlarna

ger ytterligare fakta om vilka yrkesgrupper och personer som verkat och levt i området. En kyrkogård är dock vanligtvis ingen oföränderlig miljö, utan genom att den används och brukas och har en karaktär som ofta präglas av växtlighet genomgår den återkommande förändringar. Av dessa anledningar är det viktigt att begravningsplatsens övergripande karaktär och särskilt betydelsefulla delar kan bevaras så att även framtida generationer kan få ta del av denna historiska miljö.

Länsmuseet Gävleborg har fått i uppdrag av Bjuråker-Norrbo församling att utföra en kulturhistorisk inventering av Bjuråkers kyrkogård. Fältinventeringen har utförts under sju tillfällen under september och oktober 2014 av byggnadsantikvarie Daniel Olsson, som även har sammanställt denna rapport. Arbetets upplägg utformades i samarbete med kyrkoherde Lena Funge.

Syfte och metod

Inventeringen på Bjuråkers kyrkogård utgör en påbyggnad av den befintliga karaktäriseringen som läns museet upprättade till vård- och underhållsplanen för Bjuråkers kyrka, Uppsala stift, m. fl. 2004.

Den historiska beskrivningen bygger inte på någon total genomgång av tillgängliga arkivhandlingar, då detta skulle ha krävt en betydligt större tidskrävande arbetsinsats. Denna del är därför huvudsakligen tänkt att ge en övergripande beskrivning hur kyrkogården har förändrats från slutet av 1800-talet och framåt.

Syftet med denna inventering var att översiktligt dokumentera kyrkogården och definiera det övergripande kulturhistoriska värdet. Underlaget ska kunna användas för att underlätta förvaltning och vårdplanering på kyrkogården.

Gravplatsinventeringen är redovisad som bilaga till rapporten. För att göra en bedömning av de kulturhistoriska värdena på gravplatserna har följande fem kriterier använts:

- Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer
- Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning
- Gravvårdar och gravanordningar med tidstypiska drag
- Gravvårdar med person- och lokalhistoriskt intresse
- Gravvårdar som bidrar till ett miljöskapande värde

Kriterierna bygger på Riksantikvarieämbetets riktlinjer ur den otryckta källan *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser* från år 1990 samt Centrala gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar* från 2007. Kriterierna har dock anpassats till aktuella förhållanden på Bjuråkers kyrkogård.

Begrepp

De begrepp som används i denna redovisning följer den riksläkare som presenteras i Utemiljö/Moviums informationsblad *Gröna fakta* nr 5/2005. "Gravplats" är t.ex. det begrepp som upplåtelsen av en gravrätt kopplas till. Gravplatsen är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. I riksläkaren utreds dock inte begreppet "gravvård". I denna slutredovisning används gravvård synonymt med själva minnesmärket över den/de avlidna i form av en gravsten, ett kors eller liknande. Den kan vara stående, lutande eller liggande och i sten, järn eller trä och har – med få undantag – en inskription. Inom gravplatsen kan också en "gravanordning" finnas och med det avses arrangemanget med t.ex. stenram, järnstaket, markyta med sand, grus eller stenplattor, planteringar som buskar och träd, dekorationer i form av statyer eller liknande.

Figur 3. Bjuråkers kyrkomiljö från söder med sockenmagasinet, klockstapeln och kyrkan, 1880. Foto hos Harry Persson, Bjuråker.

HISTORIK

Bjuråkers kyrka är belägen på en medeltida kyrkplats där det har funnits en stenkyrka åtminstone sedan 1300-talet. Den nuvarande kyrkan uppfördes i slutet av 1740-talet av byggmästarna och bröderna Anders och Lars Romberg, sannolikt med återanvändande av två av murarna från den medeltida kyrkan. Kyrkogårdens ålder är inte känd, men troligtvis har här funnits en begravningsplats under mycket lång tid. I början av 1700-talet var begravningsplatsen vid kyrkan försedd med en bogårdsmur med trätak och tre murade stigoportar. Kyrkogården var vid denna tid betydligt mindre än idag och dess storlek framgår bland annat av äldre kartor. Denna bogårdsmur revs senare i flera etapper och på 1830-talet uppges större delen av bogårdsmuren vara riven. Kring kyrkan planterades därefter ett antal popplar och till kyrkobyggnadens 100-årsjubileum 1850 uppsattes sex stenpelare med järngrindar för att markera kyrkogårdens ingångar.¹

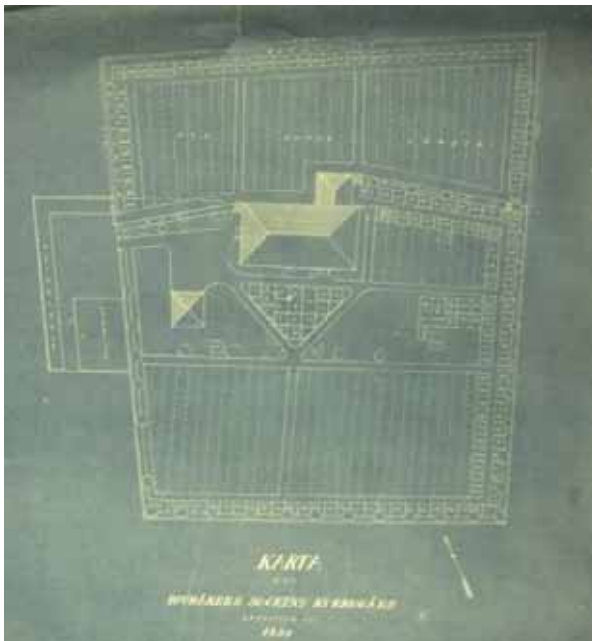
Figur 4. Kyrkogårdens utsträckning vid laga skifte i Bjuråkers kyrkby under 1800-talets senare del. Kyrkan är markerad med rosa. Foto av karta i församlingens arkiv.

¹ Bjuråkers kyrka. Underhålls- och åtgärdsplan. Karaktärisering 2004.

Figur 5. Bjuråkers kyrka och klockstapel från nordväst före tillkomsten av kyrkogårdens kvarter 1, vilket anlades på 1930-talet norr om kyrkan. Foto av inramad teckning på församlingsexpeditionen.

Under 1800-talets sista decennier utökades kyrkogården mot söder och kvarter 2 och 3 fick då nuvarande struktur med stora familjegravar i kyrkogårdens ytterkant samt i ett område direkt söder om kyrkan.²

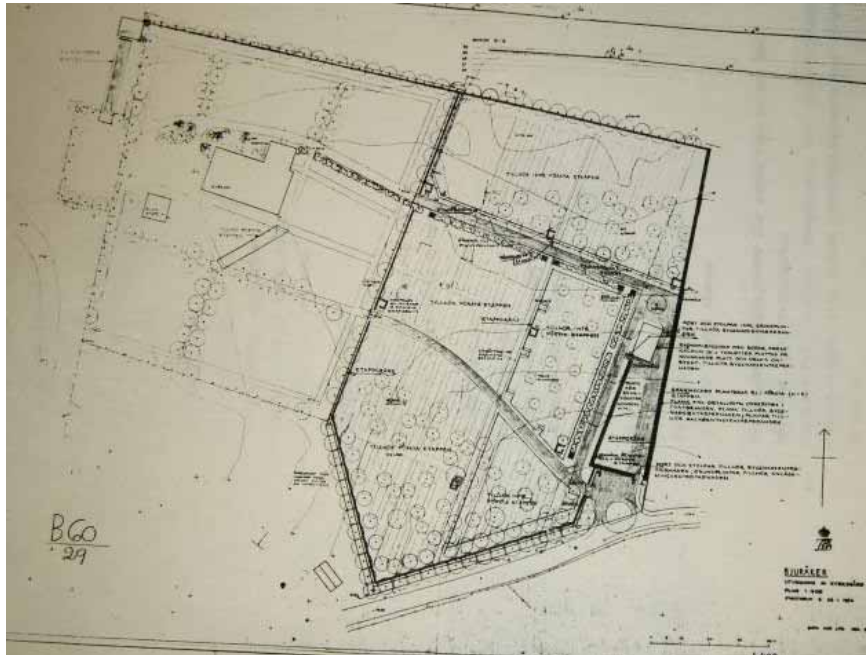

Figur 6. Kyrkogårdens utseende vid anläggandet av den norra delen 1933. Observera de två snedställda gångarna söder om kyrkobyggnaden. Foto av ritning i församlingens arkiv.

I början av 1930-talet utvidgades kyrkogården norrut med ett nytt kvarter norr om kyrkan, se figur 6, vilket idag har beteckningen kvarter 1. Vid detta tillfälle

² Jämförelser av kartor i församlingens arkiv.

anlades tre nya stentrappor och nya järnstaket till kyrkogården tillverkades. Den stora utvidgningen skedde dock i slutet av 1950-talet när kyrkogårdens östra del tillkom, se figur 7.³

Figur 7. Kyrkogården vid utvidgningen på 1950-talet. Foto av ritning i församlingens arkiv.

Den östra delen genomgick omfattande arbeten 1993-1995 och i samband med detta tillkom 1995 även begravningsplatsens minneslund som är belägen i områdets sydöstra hörn.⁴ År 2012 anlades en askgravplats på den nordöstra delen av kyrkogården i ett kvarter som inte hade tagits i anspråk för gravplatser tidigare.

Figur 8. Kyrkogården från söder, sannolikt i början av 1900-talet. Foto: Henrik Cornell. Riksantikvarieämbetets bildarkiv.

³ Jämförelser av kartor i församlingens arkiv.

⁴ Uppgifter i församlingens arkiv.

KYRKOÅRDENS ÖVERGRIPANDE STRUKTUR

Bjuråkers kyrkogård består av två tydliga delar. Den äldsta delen är belägen i anslutning till kyrkan och har en traditionell uppbyggnad med stora familjegravar i området yttre kant och närmast kyrkan. Den yngre östra delen har en öppen karaktär med större gräsytor avdelade med häckar och grusgångar och gravvårdar av mer enhetlig karaktär.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas med ett järnstaket i svart kulör med en speciell utformning. Staketet, vars äldsta delar tillverkades vid Hedvigsfors bruk, består av valsat järn med bågformer och utsmyckningar i form av små järnkors. På den äldsta västra delen står staketet placerat på en huggen stenfoot som delvis övergår till en hög terrasskant av huggen sten. Innanför staketet finns till stora delar en häck planterad och den äldre delen markeras även med en trädkrans med stora lövträd.

Figur 9. Kyrkogårdens huvudentré mot väster med gången till kyrkobyggnadens huvudentré. Foto från väster, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-09-12.

Entréer

Kyrkogården nås från väster och öster där den västra entrén i anslutning till de stora parkeringarna utgör begravningsplatsens huvudentré. Väster om begravningsplatsen är den s.k. Likvallen belägen, en asfalterad yta som omgärdas med järnstaket. Den egentliga kyrkogårdsentrén markeras med putsade stenpelare i vit kulör med svarta smidesgrindar. Vid den östra entrén finns också vitputsade stenpelare med svarta grindar, här med året 1957 i grindens smide.

Kvartersindelning och gångsystem

Den äldre delen är indelad i tre stora kvarter med breda grusgångar i ytterkanterna. En snedställd gång leder ned till huvudallén. Över hela kyrkogården löper en huvudaxel i östvästlig riktning som på den östra delen viker av ned mot sydöst för att ansluta till den östra entrén. Den modernare delen av kyrkogården har en friare struktur och ej lika tydligt avdelade kvarter. Här återfinns även minneslundan och askgravplatsen.

Figur 10. Huvudallén mot kyrkogårdens östra entré. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-29.

Vegetation

Trädvegetationen utgörs av trädkransen kring kyrkogårdens äldre del, huvudallén i östvästlig riktning och enstaka fristående träd, huvudsakligen på den modernare delen av kyrkogården. Innanför staketet finns till stora delar en häck, på den modernare delen betydligt högre. I kvarteren finns avdelande klippta lägre häckar, huvudsakligen i nordsydlig riktning. Marken inom kvarteren är täckt av gräs.

Byggnader på och i anslutning till begravningsplatsen

Inom kyrkogården ligger den vitputsade spåntaksförsedda kyrkobyggnaden från 1750-talet och den tjärade spånbeklädda klockstapeln från 1740. Väster om kvarter 1 återfinns det vitputsade låga gravkapellet från 1950, med modern tillbyggnad och öster om kvarter 2 är en äldre ekonomibygnad i trä belägen, vilken vanligtvis går under namnet ”kulturbyggnaden”.

Figur 11. Den äldre ekonomibygnaden från nordväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-12.

Figur 12. Gravkapellet från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-10-03

Norr om kyrkogårdens modernare del ligger kyrkogårdsförvaltningens kontors- och verkstadsbyggnad uppförd på 1980-talet. Församlingsgården, som även inrymmer församlingens administration, är en rödmålad vinkelbyggnad sydväst om kyrkogården och söder om kyrkans parkeringar. Den uppfördes 1955 och byggdes till i slutet av 1970-talet.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

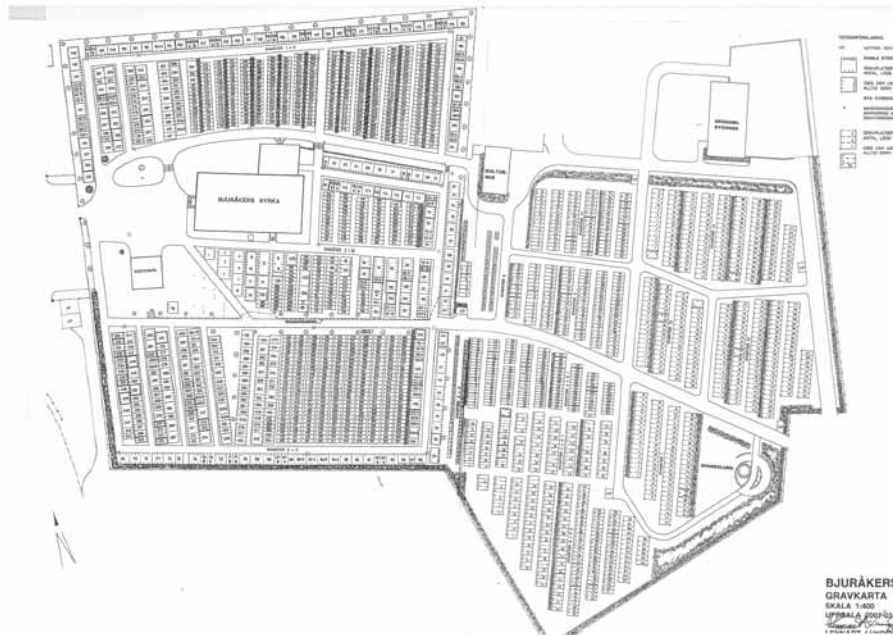
Bjuråkers kyrkogård har en traditionell uppbyggnad med en äldre del närmast kyrkobyggnaden med stora kvarter och en yngre del med friare gestaltning utan tydliga kvartersgränser. Den äldre delen har ett traditionellt gångsystem som avdelar de olika ytorna med gravplatser. Strukturen med stora familjegravar i områdets ytterkant samt i anslutning till kyrkan är tydlig och viktig att bibehålla. Den modernare östra delen av kyrkogården har trots sina raka rader med gravvårdar en betydligt friare struktur som är typisk för begravningsplatser anlagda under 1900-talets senare del.

Att tänka på vid framtida förändringar på Bjuråkers kyrkogård:

- Kyrkogårdens enhetliga omgärdning med tillhörande entréer är viktig för upplevelsen av begravningsplatsen.
- Trädkransen kring den äldre delen av kyrkogården håller tydligt samman denna del och är således viktig att bevara.
- Huvudallén med lövträd binder samma de båda kyrkogårdsdelarna.
- Kvarvarande häckar, dels i anslutning till kyrkogårdens omgärdning och dels inom kvarteren bidrar till begravningsplatsens karaktär.
- Strukturen med gångsystem och att inga gångar är asfaltsbelagda är viktig för begravningsplatsens gestaltning.

Figur 13. Kyrkogårdens sydvästra del. Foto från nordost. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-10-03.

Figur 14. Översiktlig karta över Bjuråkers kyrkogård.

KVARTERSVIS INVENTERING

Bjuråkers kyrkogård är indelad i 13 kvarter varav den äldsta delen utgörs av tre kvarter. Här nedan beskrivs kvarteren i den ordning de är numrerade.

Figur 15. Den norra delen av kvarter 1. Foto från väster, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-09-12.

Figur 16. Kvarter 1 på kyrkogården ungefärligt inritat på gravkartan.

Kvarter 1

Norr om kyrkobyggnaden ligger kvarter 1, vilket tillkom på 1930-talet. Kvarteret avgränsas mot väster, norr och öster med terrasskant av huggen sten med ett järnstaket ovanpå och mot söder av en sluttning upp mot kyrkan som är belägen något högre. I denna sluttning finns tre trappor av huggen sten med tillhörande smidda järnräcken. Mot väster, norr och öster finns en trädkrans av björkar. Tidigare fanns en björkallé i nordsydlig riktning placerad mitt i detta kvarter, men idag finns inga träd innanför trädkransen i detta kvarter. Inom kvarteret finns grusade gångar, huvudsakligen relativt smala med en bredare gång direkt norr om kyrkan.

Längs kvarterets västra och norra sida finns många stora familjegravar, varav somliga är försedda med stenramar. Gravvårdarna är huvudsakligen stående av sten, ibland kompletterade med mindre liggande gravvårdar, men inom kvarteret finns även tre träkors. Relativt många gravvårdar har bynamn utskrivna och ett antal tidstypiska titlar förekommer, exempelvis *organisten*, *folkskolläraren*, *gästgivare*, *handlande*, *sadelmakaren*, *stenhuggaren* samt *skogvaktare* och *skogschef*.

Figur 17. Den västra delen av kvarter 1 från sydöst. Foto: Daniel Olsson, Läns-
museet Gävleborg 2014-09-26.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Kvarter 1 har en traditionell uppbyggnad med stora familjegravar längs kvarterets ytterkant och mindre gravplatser i mitten. Till karaktären bidrar de många stora gravvårdarna, varav flertalet har titlar och ett antal även är försedda med stenramar.

För att bevara kvarterets karaktär kan följande beaktas vid eventuella framtida förändringar:

- Bevara samtliga kvarvarande stenramar.
- Strukturen med stora familjegravar i kvarterets ytterkant är viktig att bevara och gravplatserna bör därför ej delas upp i flera mindre.
- Kvarvarande äldre gravvårdar är betydelsefulla för upplevelsen av kyrkogården och bör således bevaras.
- Vid borttagning av gravvårdar i framtiden bör en kulturhistorisk bedömning utifrån de fem kriterierna göras först, se sid. 6.

Inom detta kvarter har 25 gravvårdar utpekats som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde.

Figur 18. Del av kvarter 2 söder om kyrkobyggnaden med många äldre gravvårdar. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-29.

Figur 19. Kvarter 2 på kyrkogården ungefärligt inritat på gravkartan.

Kvarter 2

Kyrkogårdens äldsta del utgörs av kvarter 2 som är beläget direkt intill kyrkobyggnaden och klockstapeln. Kvarteret avgränsas mot väster av kyrkogårdens terrassmur av sten med tillhörande järnstaket, mot norr delvis med sluttning och häckar, mot öster av en häck och mot söder utgörs avgränsningen av kyrkogårdens huvudallé i östvästlig riktning som kantas av höga lövträd. Större träd finns även längs kvarterets ytterkant mot väster respektive öster. Mellan kyrkogårdens huvudentré mot väster leder en bred grusgång mot kyrkans huvudentré. Även övriga gångar inom kvarteret är grusbelagda. I kvarterets nordvästra del, intill gången till kyrkans huvudentré, finns en stensulptur i form av en Kristusbild utförd och skänkt av stenhuggaren Emil Burgman 1962.

Inom detta kvarter återfinns de flesta av kyrkogårdens äldsta gravvårdar. Allra äldst är en gravhäll från 1739 placerad direkt söder om kyrkobyggnadens södra fasad. I kvarterets mittersta och östra del finns många stora gravvårdar med stenramar och ett antal även med järnongärdning. Flertalet av dessa har även sandfyllning som krattas i mönster. Gravvårdarna är huvudsakligen stående av sten, men det förekommer även liggande gravvårdar av sten samt enstaka vårdar av gjutjärn och enklare träkors. Söder om kyrkobyggnaden har gravvårdarna en till synes orgelbunden placering, men detta beror på att gångsystemet har förändrats och att en grusgång från sydväst till nordost har lagts igen.

Söder om klockstapeln finns en rad med återuppställda gravvårdar vilka församlingen valt att bevara, bland annat en gravvård över de två syskon som mördades i början av 1900-talet i ett uppmärksammat morddrama.⁵ Dessa gravvårdar och ett antal ytterligare i närområdet saknar gravnummer. På gravvårdarna i kvarter 2 återfinns dels mer vanliga titlar som *hemmansägare*, *folkskollärlarinna*, *skogvaktare*, och dels mer ovanliga titlar som exempelvis *commissionslantmätare*, *strömbyggmästaren* och *batalionsadjutant* och *tonsättaren*. Här finns även ett antal titlar med koppling till Bjuråkers brukstradition, exempelvis *bruksinspektoren*, *smeden* och *mästersmeden*.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Inom detta kvarter finns många av kyrkogårdens allra äldsta och mer karaktäristiska gravvårdar. Många står även samlade i långa rader utan inslag av modernare gravvårdar. De många ålderdomliga titlarna på gravvårdarna, varav många med koppling till Bjuråker, är viktiga för förståelsen av bygdens historia.

⁵ www.dellenportalen.se/mord-3/dubbelmordet-i-spangmyra-1905

Figur 20. Rad med äldre gravvårdar uppställda längs klockstapelns södra fasad. Foto från sydväst, Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-29.

De kvarvarande omgärdningarna med stenram och med järnstaket samt mönsterkrattad sand bidrar i hög grad till detta kvarters karaktär och de är således mycket betydelsefulla för upplevelsen av kyrkogården.

För att bevara kvarterets karaktär kan följande beaktas vid eventuella framtida förändringar:

- Nya gravplatser bör ej anordnas på denna del av kyrkogården.
- Strukturen med stora familjegravar i kvarterets ytterkant och söder om kyrkan är viktig att bevara och gravplatserna bör därför ej delas upp i flera mindre.
- Nya gravvårdar på befintliga gravplatser bör anpassas i storlek och utformning för att behålla områdets karaktär.
- Samtliga omgärdningar bör bevaras och de gravplatser som har sandfyllning bör få behålla detta material.
- Vid borttagning av gravvårdar i framtiden bör en kulturhistorisk bedömning utifrån de fem kriterierna göras först, se sid. 6.

Inom detta kvarter har 68 gravvårdar utpekats som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde.

Figur 21. Den södra delen av kvarter 2 från nordöst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-09-29.

Figur 22. Kvarter 3 på kyrkogården ungefärligt inritat på gravkartan.

Kvarter 3

Detta kvarter är en direkt fortsättning på kvarter 2 söderut. Det omgärdas mot väster och söder med terrasskant av huggen sten med järnstaket med en häck innanför staket. På dessa sidor samt mot öster finns en trädkrans av lövträd och mot norr avgränsas kvarteret av den huvudallé som sträcker sig över begravningsplatsen i östvästlig riktning. Till kvarter 3 hör även en östlig del med några gravrader vilka sträcker sig in på kyrkogårdens 1950-talsdel. Inom kvarteret finns grusgångar, men marken är huvudsakligen grästäckt och på den västra delen finns klippta häckar i nordsydlig riktning.

Figur 23. Kvarter 3 från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-09-12.

Gravvårdarna utgörs av familjegravar längs kvarterets södra del samt den tidigare avgränsningen mot öster. Endast en gravplats är försedd med stenram och gjutjärnsstaket vilka omgärdar inte mindre än fem gravvårdar. Gravvårdarna är huvudsakligen i sten och förutom familjegravarna placerade i varvgravssystem i nordsydliga raka rader med tätt placerade vårdar. Inom kvarteret finns enstaka gravvårdar av järn och träkors samt även en gravvård i form av ett gjutet smidesstäd. Titlarna på gravvårdarna berättar om yrken som *skogvaktare*, *nämndeman*, *bonden* och *skräddarmästaren*, men den mer ovanliga titeln *postföreståndarinnan* kan också påträffas i detta kvarter.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Kvarter 3 har en tydlig struktur med stora familjegravplatser längs två ytterkanter och ett karaktäristiskt varvgravsystem med tätt placerade gravvårdar i raka rader i nordsydlig riktning i kvarterets mitt. Det är således önskvärt att denna struktur behålls. Kvarter 3 utgör en direkt fortsättning på kvarter 2 och bör således betraktas tillsammans med detta. För att markera den äldre kyrkogårdens tidigare avgränsning vore det önskvärt att återplantera de träd som försvunnit i trädkransen. Den stora omgärdade gravplatsen med krattad sand i kvarterets nordöstra del är viktig för upplevelsen av kyrkogården. De många ålderdomliga titlarna på gravvårdarna, varav många med koppling till Bjuråker, är viktiga för förståelsen av bygdens historia.

För att bevara kvarterets karaktär kan följande beaktas vid eventuella framtida förändringar:

- Nya gravplatser bör ej anordnas på denna del av kyrkogården.
- Strukturen med stora familjegravar i kvarterets ytterkant och söder om kyrkan är viktig att bevara och gravplatserna bör därför ej delas upp i flera mindre.
- Nya gravvårdar på befintliga gravplatser bör anpassas i storlek och utformning för att behålla områdets karaktär.
- Samtliga omgärdningar bör bevaras.
- Vid borttagning av gravvårdar i framtiden bör en kulturhistorisk bedömning utifrån de fem kriterierna göras först, se sid 6.

Inom detta kvarter har 33 gravvårdar utpekats som gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde.

Figur 24. Kvarter 4-6 på kyrkogården ungefärligt inritade på gravkartan.

Kvarter 4-6

Dessa kvarter utgör tillsammans ett oregelbundet område med tre kvarter som ligger bredvid varandra i nordsydlig riktning. Marken är grästäckt och området har enstaka häckar i nordsydlig riktning. Vegetationen utgörs i övrigt av ett antal lövträd och kyrkogårdens avgränsning mot söder. Genom området löper en grusgång, vilken utgör en del av kyrkogårdens huvudaxel som löper i nordsydlig riktning.

Gravvårdarna är huvudsakligen stående i sten, från 1960-talet till nutid, med tyngdpunkt på 1960- och 1970-talet när detta kvarter togs i bruk för gravsättningar. Titlarna och bynamnen på gravvårdarna är mycket få inom detta område.

Figur 25. Kvarter 4-6 från sydost. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-10-03.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Kvarter 4-6 präglas av en öppen karaktär med enstaka avdelande häckar och gravplatser i raka rader. Inga enskilda gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde har pekats ut inom detta område.

Figur 26. Kvarter 7 på kyrkogården ungefärligt inritat på gravkartan.

Kvarter 7

Öster om kvarter 4 och 5 återfinns kvarter 7 som är ett oregelbundet kvarter. Detta avgränsas mot väster av en klippt häck, med gångar mot norr och söder och mot minneslundan mot öster finns ingen direkt avgränsning. Marken är gräsklädd och förutom den tidigare omnämnda häcken finns lägre lövträd inom kvarteret. Kvarteret har en modern prägel och gravvårdarna, som har tillkommit från 1990-talet och fram till idag utgörs av stående gravvårdar av sten och något enstaka träkors. Titlar saknas helt på gravarna inom detta kvarter.

Figur 27. Kvarter 7 från sydost. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg 2014-10-03.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Detta kvarter har en öppen karaktär och påminner i sin gestaltning om övriga delar på den nyare delen av kyrkogården. Inga enskilda gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde har pekats ut inom kvarter 7.

Figur 28. Kvarter 8-13 på kyrkogården ungefärligt inritade på gravkartan.

Kvarter 8-13

Den norra delen av kyrkogårdens 1950-talsdel utgörs av kvarter 8-13 och i det sistnämnda kvarteret är askgravplatsen belägen. Dessa kvarter har en orgelbunden planform, men då de präglas av samma karaktär beskrivs de här gemensamt. Området avgränsas mot väster av häcken mot kvarter 2, mot norr med en högre häck, mot öster med häck och begravningsplatsens järnstaket samt mot öster av mittgången som löper över kyrkogården i östvästlig riktning. Gravvårdarna inom detta område har tillkommit från 1970-talet till nutid och delarna mot öster har ännu ej tagits i bruk för gravsättningar. Gravvårdarna är

huvudsakligen stående av sten, men enstaka liggande gravstenar förekommer även.

Figur 29. Kvarter 8 från sydöst. Foto: Daniel Olsson, Läns-
museet Gävleborg 2014-10-17.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Denna del av begravningsplatsen präglas av en relativt öppen karaktär med häckar som delar av området. Gångsystem och häckar samt lägre lövträd är viktiga delar av begravningsplatsens gestaltning. Inga enskilda gravvårdar med särskilt kulturhistoriskt värde har pekats ut inom detta område.

Figur 30. Minneslunden ungefärligt inritad
på gravkartan.

Minneslunden

Kyrkogårdens minneslund, vilken anlades i begravningsplatsens sydöstra hörn 1995, avgränsas mot söder och öster med högre häckar och mot övriga väderstreck med lägre häckar. Marken är täckt med gräs förutom vid smyckningsplatsen som har markbeläggning av stenplattor kring en anlagd fontän med porlande vatten. Minneslunden nås via stenlagda gångar från norr respektive sydväst.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Minneslunden är på flera sätt tidstypisk för minneslunder som anlades i slutet av 1900-talet med en stor smyckningsplats och med vatteninslag. Det är dock svårt att göra någon kulturhistorisk värdering av denna anläggning då det gått så kort tid sedan den anlades.

Figur 31. Minneslunden från väster. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2014-09-12.

Figur 32. Askgravplatsen ungefärligt inritad på gravkartan.

Figur 33. Askgravplatsen från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2014-09-12.

Askgravplatsen

Kyrkogårdens askgravplats, som anlades 2012, omgärdas mot väster, norr och öster med häckar. Marken inom askgravplatsen är grästäckt och här finns tre upphöjda rundlar, var och en försedda med 16 naturstenar med namnplaketter.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

Askgravplatsen är en så ny anläggning att det är svårt att göra någon kulturhistorisk värdering av denna.

SÄRSKILT UTVALDA GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT VÄRDE

För att definiera kulturhistoriskt intressanta gravvårdar har en bedömning gjorts utifrån fem kriterier, se sid 6. Kriterierna bygger på Riksantikvarieämbetets riktlinjer vid inventering av kyrkogårdar samt Centrala gravvårdskommitténs *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar* men har anpassats till förhållandena på Bjuråkers kyrkogård. Gravvårdar som saknat gravplatsnummer, samtliga belägna i kvarter 2, har vid inventeringen givits ett särskilt inventeringsnummer i denna rapport.

Figur 34. Detalj av gravanordning med järndetaljer vid gravplats i kvarter 2. Foto från nordväst, Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-09-12.

Gravvårdar och gravanordningar med järndetaljer

Alla detaljer i gjutjärn eller smide som t.ex. kors, staket och kedjor bör skyddas eftersom de utgör en försvinnande liten rest av en unik konstruktionsperiod på kyrkogårdarna.

Gravvårdar och gravanordningar med speciell konstnärlig utformning

Kriteriet inkluderar både gravvårdar med hantverksmässigt utförande och katalogstenar med en för kyrkogården ovanlig form. Detta kriterium är alltså inte synonymt med en hög konstnärlig kvalitet. Oftast avses att hela gravplatsen har ett ovanligt eller särskilt påkostat arrangemang.

Gravvårdar och gravanordningar med tidstypiska drag

I inventeringen har ett stort antal gravvårdar valts ut som tidstypiska. De flesta av gravvårdarna med tidstypiskt dekorutförande är från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Olika stilar förekommer parallellt – en högrest sten med ornament i utpräglad jugendstil kan vara från samma år som en låg enkel sten med polerad yta utan dekoration. Olika ekonomiska förutsättningar har styrt valet av gravvårdens utförande, men båda varianterna kan vara lika tidstypiska.

Gravvårdar av person- eller lokalhistoriskt intresse

Ett antal gravvårdar har kategoriserats som person- eller lokalhistoriskt intressanta. Det handlar om gravvårdar där texten säger något om personen eller den lokalhistoriska anknytningen, t.ex. genom namn, yrkestitel eller förenings-tillhörighet. Inom uppdragets ram har det inte funnits utrymme för att göra vidare personhistoriska efterforskningar, utan förhoppningen är att sådana uppgifter ska kompletteras efterhand av församlingen, hembygdsföreningen m.fl. Yrkestitlar på gravvårdarna ger mycket information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och försvinner då samhället förändras och vissa av titlarna som finns representerade på kyrkogården förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klass-tillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Om gravvården för övrigt inte har ett sådant kulturhistoriskt värde att den bör bevaras i sin helhet bör uppgifterna enkelt dokumenteras i ett register om gravvården måste tas bort.

Gravvårdar som bidrar påtagligt till ett miljöskapande värde

Många gravvårdar har valts ut för att de bidrar till kyrkogårdens miljöskapande värde. Detta gäller t.ex. gravvårdarna söder om kyrkobyggnaden samt längs den äldsta kyrkogårdens ytterkanter. Det kan emellertid även röra enklare gravvårdar som ingår i ett viktigt sammanhang eller fristående gravvårdar som är av särskilt stor betydelse för upplevelsen av begravningsplatsen.

Figur 35. Gravvård i kvarter 2 med stenomgärdning och mönsterkrattad sand. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg 2014-10-17.

Kulturhistoriskt värde och bevarande

De gravvårdar på Bjuråkers kyrkogård med kulturhistoriskt värde som finns i följande bilaga kategoriseras som ”Kulturhistoriskt mycket värdefulla gravvårdar” för att hänvisa till *Centrala gravvårdskommitténs handbok* (sid 11-12). Dessa gravanordningar föreslås bevaras när gravrätten upphör och bör inte återanvändas, flyttas eller förändras på annat sätt som kan skada det kulturhistoriska värdet. Gravplatser med stenram som ursprungligen haft grus- eller sandyta men som har ersatts med gräs kan med fördel återfå sitt ursprungliga ytmaterial. En sådan åtgärd skulle höja det kulturhistoriska värdet. Så länge gravrätten är aktiv bör kompletteringar ske på ett diskret sätt, exempelvis med inskriptioner eller ytterligare liggande gravstenar framför. Vad som är bäst måste avgöras i varje enskilt fall.

Övriga återlämnade gravvårdar som inte finns redovisade som kulturhistoriskt värdefulla i bilagan kan återanvändas eller ersättas.

KÄLLOR

De källor av nedanstående som det ej finns direkta hänvisningar till i texten har använts som referensmaterial vid inventering och skrivarbete samt vid framtagande av gravvårdsbilagan.

Tryckta källor

Centrala Gravvårdskommittén (2007) *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*. Västerås.

E.G.W. (1893) *Gamla minnen från Delsbo och Bjuråker*.

Englund, Erika och Wirdby, Klara. (2005) *Hille kyrkogård. Kulturhistorisk inventering*, Läns museet Gävleborg, Gävle.

Från Dåtid till nutid i Kyrkbyn och Tå. En resa genom tiden i byarna två! (2008) Bjuråker.

Utemiljö/Movium. (2005) Gröna Fakta. Informationsblad nr 5.

Hoberg, Birgitta (1990) *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*; Arbetshandling. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Schwanborg, Ingrid. (2002) *Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor – en handledning för kulturmiljövården och Svenska kyrkan*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Otryckta källor

Bjuråker-Norrbo församling. Arkiv i församlingshusets källare

Läns museet Gävleborg, ärendearkiv. Hudiksvalls kommun, Bjuråkers socken, Kyrkans byggnader

Vård- och underhållsplan, Bjuråkers kyrka, Bjuråkers socken, Gävleborgs län, (2005) I samverkan Uppsala stift, Läns museet Gävleborg m.fl.

Internet

kmb.raa.se (Sökning: Bjuråkers kyrka)

www.dellenportalen.se/mord-3/dubbelmordet-i-spangmyra-1905

Informanter

Persson, Harry. Född 1932. Har under lång tid varit aktiv inom församlingen och Bjuråkers hembygdsförening och har stort kunnande om bygden och har lett kyrkogårdsvandringar på Bjuråkers kyrkogård. Muntliga uppgifter 2014-10-03.

Bergman, Gun. Född 1940. Tidigare kyrkokamrer. Muntliga uppgifter i samband med inventeringen.

BILAGA

Utvalda kulturhistoriskt särskilt värdefulla gravvårdar.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE

